

UOT 81:1; 81-1; 81-13

TƏDRİSDƏ MOTİVASİYANIN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Səbinə Bəlohər qızı Novruzova

Mingəçevir Dövlət Universiteti

sabina.novruzova@mdu.edu.az

Xülasə: *Motivasiya insanın məqsədyönlü fəaliyyətini təmin edən daxili psixoloji proseslər toplusudur. Tədris motivasiyası isə şagird və ya tələbənin öyrənmə prosesində aktiv iştirakına səbəb olan maraq, istək və məqsədlərlə əlaqəlidir. Motivasiya tədris prosesinin əsas hissələrindən biridir. İnsanın öyrənməyə, bilik əldə etməyə və özünü inkişaf etdirməyə olan təbii marağından irəli gəlir. Bu tip motivasiyada əsas məqsəd öyrənmənin özündən zövq almaq, idrak fəaliyyətindən mənəvi məmnunluq duymaqdır. Motivasiya zamanı şagird və tələbələr tapşırıqları məsuliyyətlə yerinə yetirir, çünki onlar üçün öyrənmək şəxsi dəyər daşıyır. Rəqəmsal platformalar, onlayn dərslər, video təlimlər öyrənlərə fərqli üsullarla məlumat əldə etmək imkanı yaradır. Bu da onların dərslə marağını artırır. Eyni zamanda texnologiya vasitəsilə məlumatın əlçatanlığı xeyli asanlaşır. İstənilən mövzuya dair biliklərə bir neçə saniyədə çıxış əldə etmək öyrənmə şəxsdə “bacara bilərəm” hissini gücləndirir. Müxtəlif yarışlar, tapmaca və interaktiv oyunlar şagirdlərdə rəqabət və maraq hissi yaradır. Bu üsul xüsusilə aşağı siniflərdə və motivasiyası zəif olan şagirdlərlə işləyərkən yüksək nəticə verir. Dərsin əvvəlində yönləndirici, düşündürücü və maraq doğuran sualların verilməsi şagirdin mövzu ilə bağlı əvvəlki biliklərini aktivləşdirir, yeni biliklərin qəbulu üçün zəmin yaradır. Tapşırıqın formasının və ya qrupun seçilməsi şagirdin məsuliyyət hissini gücləndirir və öyrənməyə daxili motivasiya yaradır.*

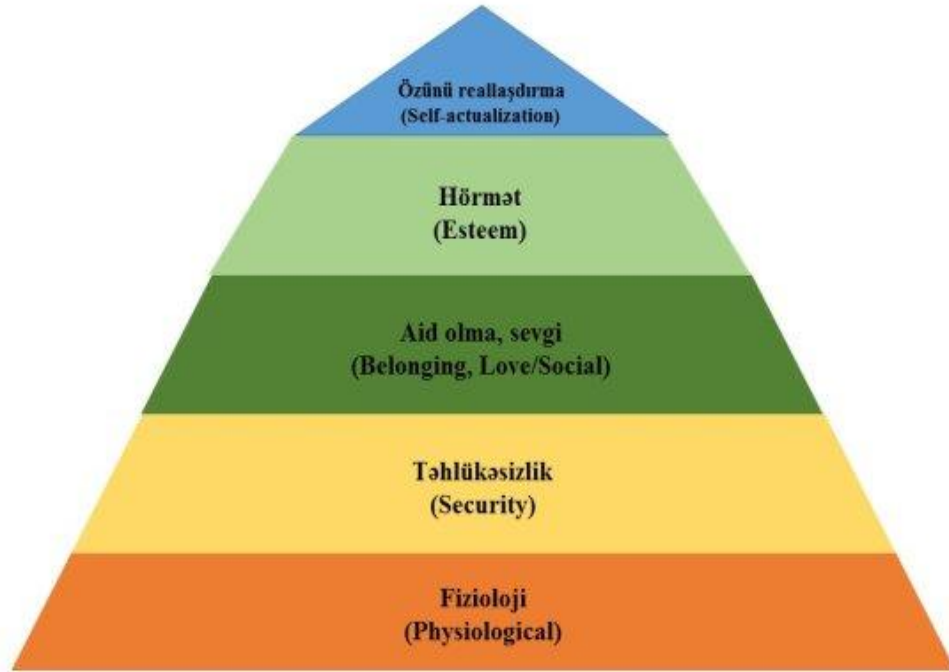
Açar sözlər: *motivasiya, təhsil, öyrənmə, texnologiya, üsul, müzakirə*

Giriş

Müasir təhsil sistemində ənənəvi dərslərdən fərqli olaraq, tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün motivasiyanın rolu əhəmiyyətli rol oynayır. Belə ki, müasir tədris tək-cə bilikyönlü deyil, həm də, şəxsiyyətyönlüdür. Yəni öyrənlərin öyrənməyə olan münasibəti və motivasiya səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Motivasiya insanın məqsədyönlü fəaliyyətini təmin edən daxili psixoloji proseslər toplusudur. Tədris motivasiyası isə şagird və ya tələbənin öyrənmə prosesində aktiv iştirakına səbəb olan maraq, istək və məqsədlərlə əlaqəlidir. A.Maslouya görə, insan davranışını istiqamətləndirən ehtiyaclar pilləli şəkildə təşkil olunmuşdur və öyrənmə motivasiyası daha çox özünüreallaşdırma (self-actualization) ehtiyacı: Şəxsi inkişaf, şəxsi potensialını reallaşdırma, istedadının fərqi varma və onu istifadə etmə, yaradıcılıq, həqiqətləri qəbul etmə, qərəzsiz olma və s.) səviyyəsində təzahür edir. “Maslounun piramidası”nı əsas götürərək müəllimlər təhsil təcrübələrində tətbiq etməklə qayğıkeş tədris mühiti yarada bilərlər.

“Maslounun Piramidası” və tədrisdə tətbiqi

Bu, şagirdlərin hərtərəfli inkişafına, piramidada irəliləməsinə və daha yaxşı öyrənmək təcrübəsi qazanmasına kömək edə bilər (şəx. 1) [1].

Şək. 1. Ehtiyaclar iyerarxiyası [1]

Fizioloji ehtiyacların təmin edilməsi “Maslou piramidası”nın ən aşağı pilləsidir. Şagirdin effektiv öyrənməsi üçün onun əsas fiziki ehtiyacları – rahat mühit, havalandırma, işıqlandırma, içməli suya çıxış və qidalanma imkanı təmin edilməlidir. Ac və ya yorğun şagirdin diqqətini cəmləməsi çətindir. Müəllim dərs vaxtı qısa fasilələr və hərəkət fəaliyyətləri ilə bu ehtiyacları dolayısı ilə dəstəkləyə bilər.

Dördüncü pillədə **“Təhlükəsizlik”** ehtiyacları dayanır. Bu yanaşmaya əsasən şagird özünü həm fiziki, həm də psixoloji cəhətdən təhlükəsiz hiss etməlidir. Müəllim tədrisdə ədalətli münasibət saxlamalı, təhqir və qorxu mühitinə yol verməməlidir. Bu cür şəraitin qurulması nəticəsində öyrənmənin davamlılığını təmin etmək olar.

Üçüncü pillədə **“Aid olma, sevgi”** dayanır. Müəllim sinifdə əməkdaşlıq, qarşılıqlı hörmət və dostluq atmosferi yaratmalıdır. Qrup işləri, müştərək layihələr və cütlərlə iş bu ehtiyacın ödənməsinə kömək edir. Şagird özünü kollektivin bir hissəsi kimi hiss etdikdə öyrənməyə daha həvəsli olur. İnteraktiv təlim zamanı bu xüsusilə önəmlidir. Öyrədilmə prosesində tədqiqatın aparılması mərhələsində şagirdlərin qrup, kollektiv və cütlərlə iş zamanı qarşılıqlı ünsiyyətdə olması, onlarda bir-birlərinə qarşı hörmətlə yanaşmaq, dinləmə bacarığını formalaşdırır ki, bu da onların şəxsiyyət kimi inkişafında əsas rol oynayır. Buna görə də, müasir təhsil təkcə şagirdlərdə bilik deyil, eyni zamanda bacarığı da formalaşdırır.

İkinci pillədə **“Hörmət”** dayanır ki, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi şagird-müəllim, şagird-şagird münasibətlərində birgə dərsin qurulması qarşılıqlı hörmətə gətirib çıxarır. Təkcə yüksək nəticələr deyil, həm də çalışqanlıq, cəhd və irəliləyişlər müsbət şəkildə qeyd edilməlidir. Bu, şagirdin özünəinamını artırır və onu daha böyük məqsədlərə yönəldir.

Piramidanın ən yüksək pilləsində **“Özünü reallaşdırma”** dayanır ki, tədrisdə bu, şagirdin yaradıcılığını, müstəqil düşünməsini və fərdi bacarıqlarını inkişaf etdirməyə şərait yaratmaqla mümkündür. Müasir təhsildə ilk əvvəl motivasiya mərhələsi olur ki, burada şagird mövzuya giriş etməzdən əvvəl öz fikirlərini irəli sürür, sonra mövzuya giriş edilir.

Tədris prosesində motivasiya

Motivasiya tədris prosesinin əsas hissələrindən biridir. İnsanın öyrənməyə, bilik əldə etməyə və özünü inkişaf etdirməyə olan təbii marağından irəli gəlir. Bu tip motivasiyada əsas məqsəd öyrənmənin özündən zövq almaq, idrak fəaliyyətindən mənəvi məmnunluq duymaqdır. Motivasiya zamanı şagird və tələbələr tapşırıqları məsuliyyətlə yerinə yetirir, çünki onlar üçün öyrənmək şəxsi dəyər daşıyır. Bu zaman öyrənmə məqsədi bilik qazanmaqla yanaşı, müəyyən nəticəyə çatmaq olur. Bu tədrisin başlanğıc mərhələlərində öyrənməni hərəkətə gətirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Ümumiyyətcə, təhsil mühiti həm daxili, həm də xarici motivasiyanın balanslı şəkildə formalaşmasını təmin etməlidir. Araşdırmalar göstərir ki, davamlı və dayanıqlı öyrənmə üçün motivasiyanın formalaşdırılması mühüm rol oynayır. Motivasiya yaratmaq müəllim fəaliyyətinin mühüm komponentidir. Bu istiqamətdə müxtəlif pedaqoji strategiyalardan məqsədyönlü şəkildə istifadə olunmalıdır. Müxtəlif səmərəli üsullardan tədris prosesində istifadə olunur. Problemlə təlim, layihə işi, qrup müzakirələri və tədqiqat yönümlü tapşırıqlar şagirdləri düşünməyə, araşdırmağa və müstəqil qərar verməyə sövq edir. Bu metodlar öyrənməni passiv dinləmə prosesindən çıxararaq fəal və yaradıcı öyrənmə mühitinə çevirir. Motivasiyanın qurulmasında müxtəlif metodlardan, iş üsullarından istifadə olunur.

Motivasiya üsulları

Əqli hücum geniş yayılmış iş üsullarından biridir. Burada şagird problemlə vəziyyətdən çıxmaq üçün sualları düşünərək cavablandırır. Əqli hücumda adi suallara deyil, düşündürücü suallara cavab axtarılır və problem həll yolunu tapır. Anlayışın çıxarılması, şəxələndirmə kimi üsullar motivasiyanın qurulmasında əsas rol oynayan üsullardır. “Fikirlərin hücumu” (məqsədlər) üsulu aşağıdakı kimi tətbiq olunur:

1. Şagirdlərin yaradıcı fikirlərini birləşdirməklə elmi və ya təlim problemini həll etmək, “kollektiv beyin” yaratmaq;

2. Əməkdaşlıq etmək bacarıqlarını, qanuna tabelik vərdişlərini tərbiyə etmək;

3. Şagirdlərin yaradıcılığını inkişaf etdirmək. [2, s. 23]

Bu texnologiya məktəbdə sorğu zamanı yeni materialı öyrənməndə, keçilmiş materialı təkrar edəndə və ümumiləşdirəndə, problemləri həll edəndə, sinfin planlarını tərtib edəndə və b. hallarda tətbiq edilir

Hər bir şagirdin fərdi maraq və qabiliyyət səviyyəsinə uyğun tapşırıqların verilməsi motivasiyanı artırır. Bu yanaşma zəif şagirdlərin inamını gücləndirir, güclü şagirdlərin isə potensialını daha da inkişaf etdirir. Müasir tədrisdə interaktiv platformalar, rollu oyunlar, vizual təqdimatlar və rəqəmsal resurslar şagird marağını artırmaq üçün geniş imkanlar yaradır.

Texnologiyanın motivasiyaya təsiri

Texnologiyanın tətbiqi tədrisi həm əyləncəli, həm də daha effektiv edir. Müasir dövrdə texnologiyanın sürətli inkişafı insan fəaliyyətinin demək olar ki, bütün sahələrinə təsir göstərmişdir. Xüsusilə təhsil və əmək mühitində texnologiyanın tətbiqi insanların öyrənmə və iş motivasiyasına mühüm təsir göstərir. Texnologiyanın düzgün istifadəsi bu qüvvəni artıraraq, daha səmərəli nəticələrin əldə olunmasına şərait yaradır. Texnologiya öyrənmə prosesini daha maraqlı və interaktiv edir. Rəqəmsal platformalar, onlayn dərslər, video təlimlər öyrənmələrə fərqli üsullarla məlumat əldə etmək imkanı yaradır. Bu da onların dərəcə marağını artırır. Eyni zamanda texnologiya vasitəsilə məlumatın əlçatanlığı xeyli asanlaşır. İstənilən mövzuya dair biliklərə bir neçə saniyədə çıxış əldə etmək öyrənmə şəxsdə “bacara bilərəm” hissini gücləndirir. Bu isə daxili motivasiyanın əsas mənbələrindən biridir. Bununla yanaşı, müxtəlif mobil tətbiqlər və veb platformalar vasitəsilə insanların nəticələrini izləmək və qiymətləndirmək imkanı yaranır. Məsələn, təhsil sistemlərində istifadə olunan elektron jurnallar, test proqramları və s. öyrənməni öz inkişafını görməyə şərait yaradır. Nəticələri müşahidə etmək öyrənməni şəxsdə nailiyyət hissi yaradır və onu daha çox çalışmağa sövq edir.

Bununla yanaşı, texnologiyanın motivasiyaya mənfi təsir göstərə biləcəyi hallar da mövcuddur. Sosial şəbəkələrin həddindən artıq istifadəsi diqqətin dağılmasına və tənbelliyə səbəb ola bilər. Davamlı şəkildə başqalarının uğurlarını izləmək bəzən özünə inamın azalmasına gətirib çıxarır. Bundan başqa, texnologiyanın yaratdığı rahatlıq insanlarda asılılıq və passivlik meyli formalaşdırır. Bu da motivasiyanın azalması ilə nəticələnir və belə nəticəyə gəlmək olar ki, texnologiyadan istifadə tədrisdə məqsəddən asılı olaraq həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərə bilər. Əgər texnologiyadan məqsədyönlü, planlı şəkildə istifadə edilərsə, o zaman o, insanın öyrənmə və fəaliyyət motivasiyasını əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirir. Beləliklə, texnologiya motivasiyanın yerinə keçməyə də, onun üçün güclü dəstək vasitəsi rolunu oynayır. Müəllimin şagirdin söylərini qiymətləndirməsi öyrənmənin özünəinamını artırır. Müsbət fikir motivasiyanın davamlılığını təmin edən mühüm amildir.

İnterdisiplinar təhsil bir neçə eyni bacarıq və düşüncə tərzini tələb edən xüsusi integrativ tədris-təlim növüdür. İntegrativ təhsilin bir neçə növü vardır:

- çoxsaylı mənbə və təcrübələrdən əldə edilmiş bacarıq və biliklərin əlaqələndirilməsi;
- müxtəlif hallarda nəzəriyyənin təcrübəyə tətbiq edilməsi;
- növbə-növbə və hətta bir-birinə zidd olan fikirlərin əlaqələndirilməsi və istifadə edilməsi;
- problem və mövqelərin məzmun baxımından anlaşılması. [3, s. 63]

Nəticə

Təlim prosesində motivasiya şagirdlərin öyrənmə fəaliyyətinin əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Təcrübə göstərir ki, yalnız məlumatın verilməsi ilə deyil, öyrənmənin dərs prosesində aktiv iştirakını təmin etməklə davamlı və keyfiyyətli öyrənmə mümkündür. Fəal təlim metodları bu məqsədə çatmaq üçün ən effektiv vasitələrdən biridir. Buna görə də dərslərin motivasiya mərhələsində istifadə olunan üsullar müəllimin peşəkarlığını və dərslərin keyfiyyətini müəyyən edən əsas amillərdən sayılır. Dərslərin əvvəlində həllini tələb edən problem təqdim etmək şagirdin tənqidi düşüncə bacarığını aktivləşdirir. Real həyatdan götürülmüş situasiyalar mövzunun praktik əhəmiyyətini göstərir və öyrənməyə marağı artırır. Birlikdə öyrənmə şagirdlərin əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirir, sosial motivasiyanı artırır və dərslərdə hamının iştirakını təmin edir. “Düşün, cümlə bölüş və sənə təqdim et” modeli bu baxımdan ən səmərəli üsullardandır. Maraqlı doğuran üsullardan biri də rollu oyundur. Burada müxtəlif rollara girərək öyrəndiklərini real kontekstdə tətbiq edirlər. Rollu oyunlar dərsi emosional cəhətdən zənginləşdirir, motivasiyanı xeyli artırır və yaddaşı gücləndirir. Müxtəlif yarışlar, tapmaca və interaktiv oyunlar şagirdlərdə rəqabət və maraqlı hissi yaradır. Bu üsul xüsusilə aşağı siniflərdə və motivasiyası zəif olan şagirdlərlə işləyərkən yüksək nəticə verir. Dərslərin əvvəlində yönləndirici, düşündürücü və maraqlı doğuran sualların verilməsi şagirdin mövzu ilə bağlı əvvəlki biliklərini aktivləşdirir, yeni biliklərin qəbulu üçün zəmin yaradır. Tapşırığın formasının və ya qrupun seçilməsi şagirdin məsuliyyət hissini gücləndirir və öyrənməyə daxili motivasiya yaradır. Fəal dərslərdə motivasiya üsullarının tətbiqi təkcə şagirdlərlə əlaqəli deyil, həm də müəllimin dərslə hazırlığı, yaradıcılığı və pedaqoji ustalığı ilə sıx bağlıdır. Müəllim motivasiya mərhələsini yalnız formal deyil, məqsədli və planlı şəkildə qurmalıdır.

Tədris prosesində motivasiyanın formalaşdırılması müəllimdən peşəkarlıq, psixoloji həssaslıq və fərdi yanaşma tələb edir. Aktiv təlim, fərdiləşdirilmiş tapşırıqlar, rəqəmsal vasitələr və sosial dəstək motivasiyanın güclənməsinə birbaşa təsir göstərir. Beləliklə, düzgün qurulmuş motivasiya sistemi şagirdlərin öyrənmə keyfiyyətini artırır, onların yaradıcılıq və özünüinkişaf bacarıqlarını inkişaf etdirir. Tədqiqatlar göstərir ki, yüksək motivasiyalı şagirdlər, daha çox müstəqil öyrənməyə meyillidirlər. Beləliklə, motivasiya yalnız dərslərin emosional tərəfi deyil, həm də öyrənmə nəticələrinin keyfiyyət göstəricisidir. Tədrisdə motivasiyanın yüksəldilməsi təkcə biliklərin mənimsənilməsinə deyil, həm də şəxsiyyətin intellektual və emosional inkişafını təmin edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. <https://banco.az/az/news/maslounun-maslow-ehiyaclar-iyerarxiyasipiramidasi-nedir-numunelerle>

2. Nəzərov A. Müasir təlim texnologiyaları. Dərs vəsaiti. Bakı: ADPU, 2012, 103 s.
3. Əliyeva S. Ali məktəb pedaqogikası. Dərs vəsaiti. Bakı: Füyuzat MMC, 2024, 251 s.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF MOTIVATION IN EDUCATION

S.B.Novruzova

Mingachevir State University

Abstract: Motivation is a set of internal psychological processes that support goal-directed human activity. Academic motivation is associated with interests, desires, and goals that motivate students to actively participate in the learning process. Motivation is one of the fundamental components of the educational process. It arises from a person's natural interest in learning, acquiring knowledge, and self-development. The primary goal of this type of motivation is to enjoy the learning process itself and gain moral satisfaction from cognitive activity. Motivated students take responsibility for completing assignments because learning has personal value for them. Digital platforms, online lessons, and video training provide students with the opportunity to obtain information in a variety of ways. This increases their interest in the lesson. Furthermore, access to information is significantly facilitated by technology. Access to knowledge on any topic in just a few seconds reinforces the student's sense of "I can do it." Various competitions, puzzles, and interactive games create a sense of competition and interest in students. This method produces excellent results, especially in elementary grades and when working with students with low motivation. By asking thought-provoking, challenging, and interesting questions at the beginning of a lesson, we activate the student's existing knowledge on the topic and lay the foundation for acquiring new knowledge. Choosing a task or group work strengthens the student's sense of responsibility and creates intrinsic motivation for learning.

Keywords: motivation, education, learner, technology, method, discussion

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ

С.Б.Новрузова

Мингячевирский государственный университет

Резюме: Мотивация – это совокупность внутренних психологических процессов, обеспечивающих целенаправленную деятельность человека. Учебная мотивация связана с интересами, желаниями и целями, побуждающими учащегося активно участвовать в процессе обучения. Мотивация – одна из основных составляющих образовательного процесса. Она возникает из естественного интереса человека к обучению, приобретению знаний и саморазвитию. Главная цель этого вида мотивации – получать удовольствие от самого процесса обучения и моральное удовлетворение от познавательной деятельности. При мотивации учащиеся ответственно относятся к выполнению заданий, поскольку обучение имеет для них личностную ценность. Цифровые платформы, онлайн-уроки, видеотренинги предоставляют учащимся возможность получать информацию различными способами. Это повышает их интерес к уроку. При этом доступность информации благодаря технологиям значительно облегчается. Доступ к знаниям по любой теме за несколько секунд укрепляет у учащегося чувство «я могу это сделать». Различные конкурсы, головоломки и интерактивные игры создают у учащихся чувство соревнования и интереса. Этот метод даёт высокие результаты, особенно в младших классах и при работе с учащимися с низкой мотивацией. Задавая наводящие, побуждающие к размышлению и интересные вопросы в начале урока, мы активизируем имеющиеся у ученика знания по теме и создаём основу для получения новых знаний. Выбор формы задания

или групповой работы укрепляет чувство ответственности ученика и создаёт внутреннюю мотивацию к обучению.

Ключевые слова: мотивация, образование, обучающийся, технологии, метод, обсуждение

Elmi redaktor: fil.e.d., prof. F.Cəlil

Çapa təqdim edən redaktor: t.f.d. A.Qədirova

Daxil olub: 15.10.2025

Çapa qəbul edilib: 23.10.2025